

УДК 781.65

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-10>**Вероніка ТОРМАХОВА,***orcid.org/0000-0003-3821-0655*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтваКиївського національного університету культури і мистецтва
(Київ, Україна) *nikusya2008@ukr.net*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ НАВИЧОК НА УРОКАХ ДЖАЗОВОГО СОЛЬФЕДЖІО

Курс джазового сольфеджіо закладає фундаментальні основи професійної компетенції артиста, його успішної виконавської діяльності та музичної творчості. В роботах сучасних вітчизняних дослідників пропонується при опануванні музично-теоретичних дисциплін використовувати інтегрований підхід і залучати інформаційно-комп'ютерні технології до процесу викладання. Одними з важливих форм роботи на заняттях є творчі вправи, що включають імпровізацію, композицію, створення супроводу та ін. Процес навчання імпровізації починається із засвоєння студентом мотивів і фраз, що складають основу лексики сучасної естрадно-джазової музики. Зарубіжні викладачі джазової імпровізації рекомендують використовувати принцип діалогової вокальної імпровізації, що заохочує студентів і робить навчання більш ефективним. На таких заняттях студенти-інструменталісти збагачують свою лексику фразами, що копіюють прийоми гри, штрихи й тембральні характеристики виконавства на різних інструментах джазового оркестру. Під час опанування мистецтва імпровізації та компонування потрібно враховувати особливості того чи іншого стилю. Для цього потрібно використовувати ритмічні мотиви й характерне фразування, що притаманне для різних естрадно-джазових напрямків. За допомогою вивчення базових ритмічних моделей супроводу в деяких стилізованих напрямках джазової і естрадної музики можна створювати акомпанемент до відомих улюблених мелодій. На уроках джазового сольфеджіо студент користується спеціальною фаховою термінологією і «цифровою». Завдяки опануванню літерно-цифрових позначень акордів, що поширені в джазі, рок і поп-музиці, учень має можливість записувати типові акордові послідовності, а також вчиться їх розбирати. Важливу роль в навчанні відіграє виконання завдань для самостійної роботи. Студентам в процесі самостійної роботи потрібно прослуховувати і аналізувати імпровізації естрадних виконавців, акордові послідовності джазових стандартів, різновиди супроводу і ритмічні моделі в них.

Ключові слова: імпровізація, композиція, мелодія, музичний диктант, акомпанемент, слуховий аналіз, акорд, ритм.

Veronika TORMAKHOVA,*orcid.org/0000-0003-3821-0655*Candidate of Art (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor at the Music Department
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) *nikusya2008@ukr.net*

DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS AT JAZZ SOLFEGGIO LESSONS

The jazz solfeggio course lays the fundamental foundations of the performer's professional competence, his successful performance and musical creativity. In the works of modern domestic researchers, it is proposed to use an integrated approach and involve information and computer technologies in the teaching process in the lessons of music-theoretical disciplines. One of the important forms of work in classes are creative exercises, which include improvisation, composition, creation of accompaniment, etc. The process of learning improvisation begins with the student's assimilation of motifs and phrases that form the basis of the vocabulary of modern pop and jazz music. Foreign teachers of jazz improvisation recommend using the principle of dialogic vocal improvisation, which encourages students and makes learning more effective. In such classes, instrumentalist students enrich their vocabulary with phrases that copy playing techniques, touches and timbres on various instruments of a jazz orchestra. During the construction of improvisation and composition, it is necessary to take into account the peculiarities of one or another style. For this, you need to master the rhythmic motifs and characteristic phrasing inherent in various pop and jazz genres. By studying the basic rhythmic patterns of accompaniment in some stylistic areas of jazz and pop music, you can create accompaniment to well-known favorite melodies. In jazz solfeggio lessons, the student uses special professional terminology and "numbering". By mastering the alphanumeric notation of chords common in jazz, rock and pop music, the student has the opportunity to write down typical chord progressions and also learns to analyze them. Completion of tasks for independent work plays an important role in learning. In the process of independent work, students need to listen to and analyze improvisations of jazz performers, chord sequences of jazz standards, types of accompaniment and rhythmic patterns in them.

Key words: improvisation, composition, melody, musical dictation, accompaniment, auditory analysis, chord, rhythm.

Актуальність проблеми. Сьогодні естрада посідає чільне місце в музичному житті суспільства, тому в останні десятиріччя зростає інтерес науковців до неї. У більшості світових центрів підготовки джазменів викладання фахових дисциплін спрямовано на професійний розвиток музиканта. Для того щоб виховати джазового соліста, необхідно прагнути становленню як всебічно розвинутої особистості, а це неможливо без цілої низки музично-теоретичних дисциплін. Починати планове навчання слід з теорії музики і джазового сольфеджіо. Українська джазова освіта базується на методичних розробках як зарубіжних, так і вітчизняних викладачів, що спираються на стильове різноманіття традиційного й сучасного джазу. Одними з важливих форм роботи на уроках джазового сольфеджіо є творчі завдання, без яких важко сформулювати навички імпровізування у студента вищої школи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вітчизняні музикознавці багато праць присвячують висвітленню методичних аспектів викладання сольфеджіо. Г. Побережна та Т. Щериця пропонують використовувати інтегрований підхід у вивченні цілої низки музично-теоретичних дисциплін, наголошуючи на ефективності застосування на уроках творчих завдань. В. Дорофєєва наголошує на необхідності залучення інформаційно-комп'ютерних технологій до процесу викладання музично-теоретичних дисциплін, а також включенні матеріалів естрадно-джазової музики, що розширить інтонаційний словник сучасного студента. С. Олійник досліджує історію становлення і розвитку сольфеджіо від академічного до сучасного, й визначає місце і роль дисципліни у фаховій підготовці педагога-музиканта. Американський співак і викладач Б. Столофф доводить переваги методу парної джазової імпровізації з акцентом на розвитку інструментальної імпровізації у вокалістів. Серед сучасних розробок відсутні роботи з висвітлення специфіки джазового сольфеджіо як навчальної дисципліни, його спрямованості на розвиток творчих здібностей студентів.

Мета статті: охарактеризувати основні види творчих вправ на уроках джазового сольфеджіо.

Виклад основного матеріалу. Курс «Джазове сольфеджіо» є вибірковою дисципліною ЗВО музичного спрямування. Він допомагає розвинути у майбутнього музиканта професійні якості, що стануть у нагоді для виконання естрадно-джазового репертуару. С. Олійник вірно відмічає дану характеристику у своїй розробці. «Комплекс музично-теоретичних дисциплін закладає фундаментальні основи професійної компетенції

виконавця, його успішної виконавської діяльності та музичної творчості» (Олійник, 2020: 22). Результатом регулярних занять з курсу «Джазове сольфеджіо» у студентів є розвиток відчуття метроритму, музичної пам'яті, основ джазової гармонії та імпровізації. Однією з форм роботи на уроках джазового сольфеджіо є творчі завдання, вибір яких залежить від викладача та особливостей групи. Творчі вправи можна поділити на 2 різновиди: компонування та імпровізація. Композиція включає в себе створення мелодій, другого голосу, контрапункту до основної мелодії, гармонічного супроводу з використанням різних типів фактури тощо. Імпровізація більше стосується створення мелодичної лінії на задану гармонічну послідовність, мелодичних фраз та імпровізування супроводу у будь-якому стилі сучасної джазової, рок й поп-музики.

Завданням викладача є виховання у студента самостійного творчого підходу для виконання щоденних завдань з компонування та імпровізації.

Більшість естрадної і джазової музики базується на ритмічних моделях різних стильових напрямків. Під час побудови імпровізації і компонування потрібно враховувати особливості того чи іншого стилю. Для того, щоб опанувати імпровізацію в них, студенту потрібно мати уявлення про будову ритмічних моделей у супроводі і фразування в мелодії. «Під фразуванням... розуміється вірне інтерпретування мелодичного відрізка. У джазі і танцювальній музиці це поняття включає, крім того, окрему інтерпретацію кожного звука, зумовлену взаємними звуками в межах фрази» (Горват, Вассербергер, 1980: 5). У джазовій музиці фразування неможливо записати абсолютно точно, а вербально можна пояснити лише окремі його елементи. Тож музикантам потрібно прослуховувати аудіозаписи джазових виконавців, аналізувати їх фразування, копіювати його. Краще це робити голосом, повторюючи оригінальну версію точно або у зміненому вигляді, якщо точне повторення є дуже складним. Дуже дієвим є метод, який пропонує Боб Столофф, що полягає в поєднанні суто вокальних прийомів, інструментальних фраз, бітбоксу, а також відображенні в імпровізаційній лінії інтонацій вербальної мови. Особливістю викладача є застосування парної імпровізації «питання-відповідь», де викладач може звертатись з фразою-питанням до учня і отримувати від нього мелодичну фразу-відповідь, і навпаки, учень може задавати питання вчителю. «Такий тип колективної імпровізації є дуже результативним. Він не тільки має дидактичне значення, але й залишає багато позитивних вражень від музичного спілку-

вання» (Тормахова, 2021: 69). Багато мелодичних фраз можна запозичити з інструментальної музики і адаптувати для створення вокальної імпровізації. До того ж наслідування різних специфічних прийомів звуковидобування на духових та ударних інструментах і копіювання їх тембрів збагачує лексику студента. Сучасний закордонний педагог Б. Столофф рекомендує: «Розглядайте голос як життєздатний музичний інструмент. Він легкодоступний, виразний і зручний, тож чому б не використати його для відпрацювання ритмів?» (Stoloff, 2014: 9) Викладач пропонує використовувати свій посібник «Ритманія» для опанування базовими ритмічними мотивами, що застосовуються в різних стильових напрямках джазової музики. На своїх майстер-класах Б. Столофф демонструє метод парної імпровізації за типом «питання-відповідь», де вокаліст по черзі звертається з фразами-питаннями до кожного з учасників інструментальної акомпануючої групи і отримує від них фрази-відповіді. Якщо музикант-інструменталіст грає «фразу-питання», а вокаліст відповідає йому, то у «відповіді» бажано копіювати відповідні штрихи й темброві особливості інструмента. Метод імпровізування голосом «питання-відповідь» дуже зручно використовувати під час занять на уроках джазового сольфеджіо. Застосування такого типу ігрового імпровізування дозволяє не тільки легко засвоїти джазове фразування в певному стилі, а й занурити учнів у творчу атмосферу музичної гри, зробити уроки привабливими й захоплюючими. В. Дорофєєва підкреслює: «В умовах сучасної освіти можливі значні трансформації в межах викладання музично-теоретичних дисциплін.... Серед новацій можна виділити такий напрямок, як «стильове» сольфеджіо, що базується на вивченні гармонії, мелодики, ритміки музичної мови ХХ, ХХІ ст. – як в академічному, так і в естрадно-джазовому напрямках» (Дорофєєва, 2018: 507). Стильове сольфеджіо було б дуже корисним як один з розділів джазового сольфеджіо, оскільки десятки джазових і естрадних стильових напрямків мають свої особливості, а їх знання забезпечують високий фаховий рівень випускників естрадно-джазових відділів вищої школи. В наш час багато стилів неакадемічної музики поєднуються і утворюють нові напрямки, тож заняття сольфеджіо потрібно проводити на нових зразках сучасної джазової музики.

Творча робота викладача на уроці сольфеджіо має бути інтегрована у систему завдань, що надаються студентам. Завдяки цьому вона буде закріпленням теоретичного матеріалу. При правильній організації роботи студенти швидко починають опановувати імпровізацію мелодій пісенного типу.

Викладачу під час занять слід уникати: формального подання теоретичного матеріалу, надмірного ускладнення завдання, невдало підбраного музичного матеріалу. Всі завдання повинні бути логічно і емоційно донесені до студента. Заняття з учнями підбором мелодій на слух, транспонуванням, імпровізацією і написанням музики викликають у них стійкий інтерес, дозволяють їм більш повно проявити себе в музиці. Г. Побережна й Т. Щериця зауважують: «Цілісний підхід до особистості дитини, звернення до її внутрішнього світу, фантазії, до емоційного сприйняття, до творчої уяви ставлять перед вчителем особливі завдання, які мають бути враховані у фаховій вузівській підготовці» (Побережна, Щериця, 2005: 16). Однією з можливих форм навчання імпровізації є введення елементів опанування гармонії в курсі сольфеджіо. Але важливо усвідомлювати, що без занять імпровізацією, освоєння гри гармонічних послідовностей і секвенцій можуть перетворитися на формальну вправу, що не має реального застосування. Під час аудиторних занять рекомендується обирати нескладні зразки народних пісень, джазових і поп-стандартів і використовувати не тільки для сольфеджування, а й розвитку творчих навичок (підбір акомпанементу, варіантного перетворення мелодії), а також для музичного диктанту і слухового аналізу. Застосування одного й того ж музичного зразка в декількох формах роботи з розвитку слуху дозволить реалізувати комплексний підхід до формування слухового сприйняття. План уроку може виглядати наступним чином:

- 1) спів з листа мелодії (або музичний диктант);
- 2) спів або прослуховування даної мелодії з супроводом викладача;
- 3) слуховий аналіз супроводу;
- 4) запис супроводу літерно-цифровими позначеннями;
- 5) відтворення окремими учнями супроводу на фортепіано (можна з мелодією);
- 6) створення і запис варіанту мелодії;
- 7) створення і запис варіанту супроводу (1–2 такти з використанням відповідного типу фактури).

В такому випадку відбувається слухова адаптація в межах тональності, що сприяє швидкому формуванню у студентів різнобічних музично-слухових уявлень. Цей метод є особливо ефективним на початковому етапі музично-слухового розвитку. Перед початком сольфеджування потрібно настроїтися в потрібній тональності за допомогою проспівування різних ладотональних елементів, а також простукати ритмічний малюнок обраної мелодії. Співати з листа синкоповані мелодії і джа-

зові стандарти ери свінгу слід під керівництвом викладача, щоб сформувати у студента правильне відчуття ритмічних особливостей різних стильових напрямків. Порядок дій має бути наступним: ознайомлення з нотним текстом, його прослуховування, спів і програвання на інструменті для перевірки правильності співу. Під час домашніх занять рекомендується співати і грати з акомпанементом мелодію, що використовувалась під час аудиторних занять. Одну з них слід транспонувати в будь-яку з тональностей, зручну для співу.

Музичні приклади з акомпанементом спочатку слід сольфеджувати без супроводу. Спів з супроводом має бути заключним етапом. Такий підхід допомагає розвинути навички гармонічного передчуття і естетичного смаку. Оригінальна авторська фактура може слугувати зразком для творчих завдань, а окремі мелодико-гармонічні побудови із супроводу можуть бути використані в якості матеріалу для слухового аналізу. Більшість акордових послідовностей джазової музики базуються за допомогою руху по тональностях квінтового кола. Квінтове коло тональностей засвоюється в курсі джазового сольфеджіо значно легше, якщо використовувати спів і гру на фортепіано секвенцій, що будуються на основі поступового руху по квінтовому колу.

Всі акордові послідовності в джазовій та естрадній музиці записуються за допомогою літерно-цифрових позначень і кожний студент має знати їх, щоб можна було легко прочитати з листа «цифровку», виконуючи її на фортепіано і навпаки, записати будь-який акорд, використовуючи відповідні позначення.

Вивчення джазових літерно-цифрових позначень акордів слід починати після опанування функційної системи мажору і мінору, із септакордами усіх типів. Мелодії з естрадно-джазовими позначеннями акордів рекомендовано опрацьовувати наступним чином: розшифровувати літерно-цифрові позначення, записати їх нотами, заспівати й зіграти на фортепіано. Гра на фортепіано почутого і записаного елемента сприяє формуванню більш точних музично-слухових уявлень шляхом їх закріплення у тактильно-м'язових відчуттях. Підбір супроводу бажано починати паралельно із засвоєнням акордів головних і побічних ступенів. За допомогою вивчення базових ритмічних моделей супроводу в деяких стильових напрямках джазової і естрадної музики можна створювати акомпанемент до відомих улюблених мелодій. Поступово потрібно поповнювати свій репертуар творами у нових стилях й робити супровід у них.

Окрім створення імпровізаційної лінії, окремих фраз різного типу при опануванні сольфеджіо бажано використовувати ладову імпровізацію та створення мелодій на певний ритмічний малюнок. Імпровізування в заданому ладі краще починати в жанрах спірічуел і блюз, використовуючи відповідно пентатоніку і блюзовий лади. Твори у відповідних жанрах слід підбирати з простою гармонією і чіткою квадратною будовою. У завданнях зі створення мелодій на заданий ритмічний малюнок краще використовувати свінгову ритміку, синкоповані ритмічні малюнки, закріплюючи таким чином ритмічні моделі вивчених стильових напрямків. Корисно поєднувати при цьому конкретну ритмічну модель у відповідному стильовому напрямку з певними ладами, що відповідають заданій гармонічній послідовності. «Ефективність творчих завдань полягає в тому, що вони підсумовують знання та активізують мислення студентів, розвивають їх музичні здібності та заохочують до навчального процесу, поглиблюють сприйняття музики різних епох і стилів, допомагають у формуванні власних критеріїв оцінки художніх якостей музичних творів» (Побережна, Щериця, 2005: 17).

Важливу роль в навчанні відіграє виконання завдань для самостійної роботи. На сьогоднішній день у вільному доступі в мережі інтернет є фонограми джазових стандартів для вокалістів та музикантів-інструменталістів, які можна використовувати для імпровізування. Сучасний студент має вільно володіти інформаційно-комп'ютерними технологіями, що допоможуть йому самостійно прослуховувати і розшифровувати акордові послідовності, орієнтуючись на типові джазові стандарти і сучасні зразки естрадно-джазової музики.

Висновки. Джазове сольфеджіо є одною зі складних дисциплін, що вимагає від студента не тільки великої уваги, зосередженості, а ще й специфічних здібностей. Осягнення теоретичних основ джазової і естрадної музики на уроках сольфеджіо шляхом виконання джазових стандартів, створення мелодій, імпровізацій, підбору акомпанементу та інших творчих форм роботи зробить заняття більш ефективними. Використання ігрових форм роботи у навчанні допоможе учням не тільки легше засвоїти новий матеріал, а й займатись музикою з натхненням. Задля кращого результату студенту необхідно щодня займатись самостійно, виконуючи завдання зі слухового аналізу, музичного диктанту, підбирання мелодій, створення супроводу та імпровізування, використовуючи для цього сучасні інформаційно-комп'ютерні технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорофєєва В. Музично-теоретичні дисципліни у сучасній мистецькій парадигмі: традиції та новації. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 505-508
2. Горват І., Вассербергер І. Основи джазової інтерпретації. Київ. Музична Україна, 1980. 122 с.
3. Олійник С.В. До проблеми оптимізації викладання сольфеджіо: аспект історичної генези. *Музикотерапія та арт-терапія у просторі сучасної мистецької освіти: інноваційні технології* : Зб. матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 22–28.
4. Побережна Г.І., Щериця Т.В. Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2005, 21. С. 16–18.
5. Тормахова В.М. Боб Столофф: техніка джазової імпровізації. III міжнародна науково-практична конференція «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство». 24–25 березня 2021 р. Київ, 2021. Ч. 2. С. 68–70.
6. Stoloff B. *Rhythmia*. New York, 2014. 78 p.

REFERENCES

1. Dorofieieva V. Muzychno-teoretychni dystsypliny u suchasni mystetskii paradyhmi: tradytsii ta novatsii [Music-theoretical disciplines in the modern artistic paradigm: traditions and innovations]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 2018, 2 (54). 505-508 [in Ukrainian].
2. Horvat I., & Vasserberher I. *Osnovy dzhazovoi interpretatsii [Basics of jazz interpretation]*. Kyiv. Muzychna Ukraina, 1980. [in Ukrainian]
3. Oliinyk S.V. Do problemy optymizatsii vykladannia solfedzhio: aspekt istorychnoi henezy [Towards the problem of optimization of teaching solfeggio: the aspect of historical genesis]. *Muzykoterapiia ta art-terapiia u prostori suchasnoi mystetskoi osvity: innovatsiini tekhnolohii: Zb. materialiv I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Music therapy and art therapy in the space of modern art education: innovative technologies*: Collection. materials of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kyiv, 2020. pp. 22–28. [in Ukrainian]
4. Poberezhna H.I., & Shcherytsia T.V. Problemy intehrovanoho vykladannia muzychno-teoretychnykh dystsyplin u pedvuzakh [Problems of integrated teaching of music-theoretical disciplines in pedagogical universities]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 2005, 21, pp. 16–18 [in Ukrainian]
5. Tormakhova V.M. Bob Stoloff: tekhnika dzhazovoi improvizatsii [Bob Stoloff: jazz improvisation technique]. III mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia “Ukraina u svitovykh hlobalizatsiinykh protsesakh: kultura. Ekonomika, suspilstvo”, 24–25 bereznia 2021. Kyiv, 2021. 2, pp. 68–70 [in Ukrainian]
6. Stoloff B. *Rhythmia*. New York, 2014. 78 p.